

АЛЪН УОТС

ДАО НА ВОДАТА

София, 2014

Преводът е направен по изданието:

Alan Watts

TAO: the Watercourse Way

Pantheon Books

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното писмено съгласие на издателство „Изток-Запад“.

Copyright © 1975 by Mary Jane Yates Watts

© Юлиан Антонов, превод, 2014

© Издателство „Изток-Запад“, 2014

ISBN 978-619-152-508-9

АЛЪН УОТС
水道
ДАО НА ВОДАТА

Със сътрудничеството на
Ал Джунлян Хуан
Калиграфии
Ал Джунлян Хуан, Ли Джъджан

Превод от английски
Юлиян Антонов

БИБЛИОТЕКА

ИЗТОК

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

София Катърова
Братислав Иванов
Петко Хинов
Любен Козарев

№ 1		<i>36-ТЕ СТРАТЕГЕМИ</i>
№ 2	Евгения Завадска	<i>ШЪТАО И НЕГОВИТЕ
„БЕСЕДИ ЗА ЖИВОПИСТА“</i>
№ 3	Дайсецу Судзуки	<i>ДЗЕН И ЯПОНСКАТА КУЛТУРА</i>
№ 4	Уан Юнбин	<i>НОЩНИ РАЗГОВОРИ КРАЙ ОГНИЩЕТО</i>
№ 5	Алърн Уотс	<i>ДАО НА ВОДАТА</i>

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор от Ал Джунляя Хуан.....	7
Предговор от автора.....	15
Някои предварителни обяснения.....	18
ГЛАВА I. КИТАЙСКИЯТ ПИСМЕН ЕЗИК	30
ГЛАВА II ПОЛЯРНОСТТА НА ИН И ЯН	48
ГЛАВА III ДАО	71
ГЛАВА IV ҮҮЕЙ	112
ГЛАВА V ДЪ КАТО ДОБРОДЕТЕЛНОСТ И ОЩЕ НЕЩО	149

И ВМЕСТО ПОСЛЕСЛОВ, ДА ЗАПОЧНЕМ ЗА ПОРЕДЕН ПЪТ ОТНАЧАЛО	170
Библиография	177
Показалец.....	183
Приложение А	187
Приложение Б.....	195

ПРЕДГОВОР ОТ АЛ ДЖУНЛЯН ХУАН

За последно видях Алън Уотс една утрин, която прекарахме заедно в неговата планинска библиотека, като се любувахме на гледката към Мюр Удс, пиехме чай, свирехме на бамбукови флейти и подрънквахме на *кото* сред евкалиптите. Току-що бяха приключили седмичните ни лекции в института Исален, Биг Сур и на ферибота на Обществото за сравнителна философия в Саусалито. Аз му помагах със справките за новата му книга, а той вече бе изчел ръкописа на моята („Прегърни тигъра, върни се в планината“). Седяхме на дъсчения под на библиотеката и сверяхме отпратките, като си кимахме съзаклятнически и току прихвахме в смях. Изведнъж Алън скочи на крака и изпълни една павава танцова импровизация по *тайдзи*^А, надавайки ликуващ рев:

– Ахаааа! *Тайдзи* – това е Дао, *ууей*, *дзъжан*!... Като водата и вятъра! Като ветроходството и сърфа! Танцуваш с ръце, глава, гръбнак, бедра и колене!... Танцуваш с четката, със своя глас!... Ха-ха-ха!... Ла-ла-ла... АХ-ХААА!...

И грациозно кацна на стола до бюрото, завъртя лист хартия на барабана на пишещата машина и затанцува с пръсти по клавиатурата, като през цялото време си тананикаше. Пишеше предговор към моята книга – и така състави едно блестящо въведение в същността на *тайдзи*. Вероятно бе едно от последните

^А Става дума, разбира се, за системата *тайдзицюан*, на която е посветена въпросната книга на Ал Джунлян Хуан, а не за Великия предел от даоистката метафизика (вж. Глава II). – Б.пр.

истински неща, които написа в навечерието на една натоварена лекционна обиколка из Европа, която щеше да го откъсне от любимото писалище и този нов начин за спонтанно, радостно писане.

Алън бе оставил тази книга за даоизма да се пише сама. Като учен си даваше сметка, че тя ще е поредната от неговите знаменити теми с вариации за срещата между Изтока и Запада. Но като човек на Дао знаеше също, че не бива да упражнява интелектуален контрол над работата си. А и самият обект на изследване бе категоричен: „Дао, което може да бъде даоизирано, не е Дао.“

След като години наред бе описвал прекрасно неопишето, ето че Алън Уотс се отдръпваше, за да остави своето писане да се случи от само себе си. Към мен се обръщаше за рефлексивна подкрепа. Искаше чрез *тайдзи* да хармонизира своето тяло и съзнание с хода на Дао и се наслаждаваше на обновената си енергия. Алън написа първите пет глави с чувството, че е пред прага на велико откритие, а текстът звучеше ясно и проникновено. Всички ние, които следяхме развитието на проекта, бяхме сигурни, че това ще е най-добрата му книга – и определено най-жизнената и най-актуална в цялото му творчество. Нямахме търпение да я завърши.

От самото начало бях горд и поласкан, че мога с нещо да му помогна. Алън бе особено впечатлен от моя прочит на оригиналните китайски текстове. С удоволствие разнищвахме разни трудни пасажии, изпълнени с двусмисленост и позволяващи безброй интерпретации. Преглеждахме наличните преводи, обсъждахме ги и анализирахме, а после ги отхвърляхме, за да започнем на чисто и направим тук и сега нов вариант, удовлетворяващ и двама ни.

Алън ме освободи и от неловкото усещане, че не се изразявам правилно на английски. Често казваше, че моят завален китайско-английски представя много по-ясно китайската философия и няма какво толкова да му оправям. Двамата се допълвахме и като преподавателски екип. Бяхме наистина идеална комбинация. С наша помощ хората преживяваха нещо, което си въобразяваха,

че знаят – да се измъкват от главите си и да влизат в телата си, след което да се връщат отново към обичайното психосоматично единство. По някое време Алън ми предложи да илюстрирам книгата с мои калиграфии.^A И двамата бяхме съгласни, че волно леещите се шрихи на т.нар. курсивно писмо [цаошу, „бързопис“] изразяват най-нагледно пътя на водата, следван от Дао.

Щом завърши и главата за *дъ*, Алън ми рече с дяволито пламъче в очите:

– Мисля, че предложих предостатъчно ерудиция и интелект на читателя. Аз поне съм удовлетворен. Оттук насетне ще има само шеги и изненади!

Алън искаше да представи Дао в онзи вид, в който го практикуваше и преживяваше в своето ежедневие. А и в живота му се разкриваха нови хоризонти. Отново се чувстваше като малко дете, винаги готово да поеме в нова насока и да следва неизбежното криволичене на енергийните потоци.

Спомням си и нашия последен семинар в Исален. В края на едно следобедно занимание на открито всички участници бяха обзети от въодушевление, смееха се, танцуваха и се търкаляха по тревистия склон, а ние с Алън се отправихме нагоре, към централната сграда. И двамата бяхме в приповдигнато настроение, току се прегръщахме и потупвахме по гърбовете. Изведнъж Алън се обърна към мен и заговори. Очаквах да сподели – в обичайния си изискан стил – впечатленията си от съвместната ни работа, но долових особена промяна в него. Целият сияеше и преливаше от радост, а както се оказа, бе открил и нов начин за изразяване:

– Яаааа!... Ха... Хо... Ха!... Ла Ча Ом Ха... Дъг-дъг-дъ-дъ... Да-ди-да-да-дъ-та!... Ааааа!... Ха Дъ Дъ Ха Хом... Дъ!... Дъ!... Дъ!...

^A Става дума за тези в полетата на страниците и в началото на всяка глава. Другите са дело на Ли Джъджан (също по молба на Алън Уотс – вж. и бележките на с. 175 и с. 148). Ал Джунлян Хуан е включил в текста и някои свои кратки коментари, които в този превод са означени като бележки към американското издание (бел. ам. изд.). – Б.пр.

Така си „дъгдъкахме“ и танцувахме по целия обратен път. Всички срещнати разбираха езика, на който бяхме проговорили. А Алън разбираше и друго – че никога досега, дори в най-добрите си книги, не се е изразявал толкова ясно и разбираемо...

По време на възпоменателната служба в Двореца на изящните изкуства, Сан Франсиско някой от публиката се провикна към Джано [Мери Джейн] Уотс:

– Как беше животът с Алън?

– Само не и скучен – отвърна тя. – Беше мъж, пълен с шеги и изненади. А най-голямата от тях ни сервира на 16 ноември миналата година.

В тази последна вечер от живота си Алън Уотс си играел с балони. Описвал усещането за безтегловност и реене в пространството по следния начин: „Сякаш духът напуска тялото.“ И същата нощ се впуснал в едно ново пътешествие на духа, яхвайки вятъра с радостен смях...

На нас, живите остави спомена за своята бравурна жизненост, която щеше страхотно да ни липсва. Остави и куп празни страници, т.е. обещаните две допълнителни глави с „шеги и изненади“. Алън бе оставил „Дао на водата“ да се случва, но всеки, разговарял с него за книгата или присъствал на летните му семинари за даоизма, знаеше и посланието, което щяха да съдържат финалните глави – древната, но и неподвластна на времето мъдрост на Китай е най-ефикасният лек за болестите на Запада. Но колкото и парадоксално да звучи, тя не бива да се приема като лекарство, т.е. като някакво „хапче“ за интелекта. Просто трябва да я оставим да се разлее радостно из цялото ни същество и така да преобрази живота ни като отделни личности, а чрез нас и нашето общество.

С Елза Гидлоу, негова стара приятелка и съседка в планината, многократно сме обсъждали тази тема. Ето какво ми написа тя като обобщение на нашите разговори:

Алън имаше предвид следното. Съвременният технологизиран човек, увлечен в стремежа си да установи абсолютен контрол

над Природата (която възприема като нещо отделно от себе си), а и над всички аспекти на своето съществуване, е попаднал в капан, от който не може да се измъкне сам. Всеки контрол изисква последващ, докато накрая „контрольорът“ се оплита в собствените си мрежи. Алън с удоволствие цитираше един съвет на Лаодзъ към властелините: „Голяма страна се управлява, както се пържи дребна риба – леко и деликатно“ [Даодъдзин 60]. Но нека изясним нещо важно: Алън никога не е приемал „пътя на водата“ като някакво мекушаво, безотговорно или конформистко житейско поведение. Като всяка течност, водата се изпарява от почвата, потоците, реките и океана към погорните слоеве на атмосферата – едно „издишване“, след което идва ред на „вдишване“, когато се връща надолу като роса и дъжд. Така се получава един изумителен цикъл от живи взаимодействия: никой не контролира никого, няма и „шеф“, но пък всичко става, както му е редът, *дзъжан*.

Можем само да гадаем как точно Алън е щял да сподели в заключителните глави своите озарения за тази потребност на Запада от осъзнаване и заживяване в синхрон с Дао. Но знаем, че този „път“ го преобрази, щом Алън го остави да изпълни цялото му същество. Така някогашният сдържан, леко скован и погълнат от мислите си английски младеж стана един открит, спонтанно игрив и радостен световен мъдрец. Алън бе убеден, че по-широката рецепция на дълбоката мъдрост на даоизма може да преобрази по същия начин и целия Запад. А тази книга щеше да е неговият личен принос към този процес.

А когато всички погледи се впериха в мен с очакването да довърша книгата, аз си дадох сметка, че е безсмислено да имитирам стила на Алън, както и да доразвивам неговите разсъждения. Просто трябваше да покажа, съдейки по нашето познанство, докъде бе стигнал той самият. Първите неща, които ми хрумваха, звучаха сантиментално и приповдигнато. Тогава започнах да възраждам всички свои спомени за Алън. Искях да представя на читателя цялостния му облик, а не само човека на мисълта и сло-

вото. Така в съзнанието ми изплува първата ни среща (когато танцувахме на плажа в Санта Барбара), после и първата ни споделена трапеза в източен стил (когато Алън демонстрира доста по-добри знания по японски от мен). Припомнях си вълнуващи мигове от съвместните ни семинари, когато Алън нагледно бе демонстрирал естественото си умение да следва Дао като човек-и-учител.

Спомних си и едно посрещане на Нова година, когато вдъхновихме един сляп барабанист да отмерва ритъма на нашия курсивно-калиграфски диалог. Всеки от присъстващите улавяше светкавичните движения на напоените ни с туш четки и започваше най-спонтанно да танцува своите собствени телесни щрихи. Веднъж помогнахме на едно сляпо момиче да изпълни нашите „умо-телесни“ упражнения, като докосвахме и се движехме заедно с него, за да може и то да възприема всичко чрез своя вътрешен взор... Припомних си и ритуалите, които изпълнявахме като на игра. Венчавки, освободени от формалните процедури, за да остане само истинският дух на Обичта и Обручението. Импровизирани *чаню*, т.е. чайни церемонии – с неавтентични аксесоари, но пък пропити с почит към скритата им същност...

Алън Уотс умееше да (се) забавлява с философията. И много добре знаеше, че това е неговият Път. Основната му цел бе да забавлява и себе си, и своята аудитория. С лекота преодоляваше стандартната академична сериозност, а и задължителната учебна програма, за да се развихря в нови и по-висши сфери на веселата космическа игра и радостта от естествения развой.

Но пък тези спомени бяха все мисли за миналото. Какво се случваше с Алън *сега*? Неговите „шеги и изненади“ нямаха край, с какви ли се забавляваше в *този* момент?

В новогодишната нощ срещу 1974 година, т.е. по време на Алъновото 49-дневно странстване в *бардо* (в тибето-китайските представи това е междинният стадий от смъртта до новото прераждане) и само дни преди неговия 58-и рожден ден, сънувах един необичаен сън, в който времето, мястото и действащите лица постоянно се променяха. Стори ми се, че съм в Китай, а едни монаси напяват зауспокойни молитви, за да помогнат на моя

баща да прекоси *бардо*. После мястото на действието се прехвърли в овалната библиотека на Алън, а той самият ръководеше заупокойната служба, проговаряйки на китайски, но с гласа на баща ми. Аз пък свирех на флейта, но звукът, който произвеждах, бе на гонг, към който се добавяше отмереният ритъм на дървени касанети. След това Алън се преобрази в моя баща и заговори на непознат, ала напълно разбираем език. Неговият гръмотевичен и кънтящ глас постепенно премина в звука на бамбуковата флейта, на която аз свирех, четейки по устните му. В един момент погледът ми се устреми към тъмната и движеща се кухня между устните и така се озовах в една резонаторна кутия, изпълнена с шеметно искрящи цветове и светлини, за да потъвам все по-дълбоко и дълбоко в умиротворяващия и безспирен глас на бамбука. И току се събудих, без да знам кой съм, къде съм, а и кога се случва всичко това. В следващия миг летях в небесата (дали беше самолет?), за да пристигна в същата овална библиотека точно по обяд на първи януари...

За първи път, откакто Алън си отиде през ноември, се почувствах наистина близо до него. Седнах пред еркерния прозорец на верандата, а зад мен, в стаята бе урната с праха на Алън, положена върху олтар, и оставих гласа на моята флейта да отеква в долината и отсрещните хълмове...

Бе един прекрасен ясен ден. Обух алпинките на Джано, наметнах се с одеяло, грабнах тибетския бастун на Алън и се запусках по пътеката към дълбините на гората. А гласът на бамбука предаваше всичко случващо се в моя вътрешен свят на Алън, т.е. на всичко онова, което изгражда вечното духовно тяло. На връщане минах по същата пътека и малко преди хребета съзрях пред себе си едно разцъфнало цвете, подобно на орхидея.

– Как е всекидневното Дао? – попитах аз орхидеята.

А орхидеята (*лан 蘭*, т.е. втората сричка в името Алън, изписано на китайски) отговори така:

– Ами нищо особено...

Няма да чуем природата да се хвали с това, че е природа, нито че водата е организираща конференция, посветена на флу-

идността. С подобни реторични упражнения се занимават хора, които се чудят как да изразходват енергията си. Човекът на Дао се чувства в Дао като риба във вода. Ако ѝ обясним, че водата е химическо съединение, съдържащо два атома водород и един кислород, рибата най-вероятно ще се скъса от смях.

Месеци наред се мъчих да запълня празните страници в тази книга, а накрая извърлих всичките си опити в кошчето. И изведнъж си спомних един сутрешен семинар в Чикаго. В края му Алън изглеждаше уморен и отсъстващ (нещо необичайно за него), когато му зададох един свръхинтелектуален въпрос – от онези за смисъла на живота. Изтекоха няколко безкрайни мига. Дватамата, които бяхме с него предната вечер, а и преди самия семинар, веднага разбрахме, че Алън просто е решил да използва паузата за кратка дрямка. Всички други обаче сметнаха, че е потънал в дълбок размисъл и зачакаха със страхопочитание думите му. Но когато се разсъни, явно бе забравил въпроса. И тогава Алън успя да импровизира – с блестяща лекота – един още поглавозамайващ и ултрасериозен „отговор“, който буквално ни зашемети...

Точно сега дочувам смеха на Алън. Всеки път, когато се заплитах в собствените си разсъждения, аз се обръщах към него. И неизменно получавах един и същ прост отговор: „Ха-ха-ха! Хо-хо-хо! Ха-ха-ха...“ Ами тогава да се посмеем заедно! Да се посмеем от сърце – всички ние, хората на Дао, защото така ни учи и Лаодзъ: ако го нямаше смехът, и Дао нямаше да е това, което е.

ПРЕДГОВОР ОТ АВТОРА

Някои китайски философи, живяли вероятно през –V и –IV в., са описали своите представи за един определен начин на живот, станал известен под името *даоизъм* 道家, за да ни покажат и пътя за взаимодействие между човека и света на Природата, т.е. естествения ход на нещата. Неговите принципи се разкриват във флуидността на Водата, Въздуха и Огъня, за да бъдат после изваяни и увековечени в структурите на Камъка и Дървото, а след време и в много произведения на човешкото изкуство. Посланието им звучи изключително актуално и сега, защото едва през +XX в. започнахме да осъзнаваме, че нашите опити да покорим и „коригираме“ Природата чрез технологиите може да доведат до най-катастрофални последици.^A

Съмнявам се, че можем да дадем научно издържано и обективно изложение на онова, което са мислели тези древни философи, тъй като са доста отдалечени във времето, а историята,

^A Вероятно сте забелязали, че използвам опростената датировка на Джоузеф Нийдам, в която стандартните съкращения b.c. и a.d са заменени с математическите символи + и –. Въпросните съкращения са натоварени с религиозни значения, които будят обясними възражения и не се ползват с международно признание, тъй като първото отговаря на английското „Before Christ“ („Преди Христа“), а второто – на латинското Anno Domini, „В лето Господне“. Най-куриозното е, че и двете не фигурират в Списъка на съкращенията и знаците, приложен в *Oxford University Dictionary*, 1955. – Б.а. [Ще се съобразим с това хрумване на автора само в уводната част, а в изложението ще се придържаме към установената практика, за да не натоварваме излишно читателя с подобни „академични закачки“... – Б.пр.]

както знаем, постепенно избледнява подобно на заглъхващи звуци или вълни, раздвижили водната повърхност. Трудно е да се установят и точните значения на китайските понятия от онази епоха и макар да ценя методите на строгата наука (а и се опитвам да ги следвам), повече ме вълнува нещо друго – какво означават тези далечни философски реверберации за самия мен, а и в днешната историческа ситуация. С други думи, има смисъл в усилията ни да разберем какво всъщност се е случило в онази далечна епоха, както и да изясним чисто филологическите детайли. Ами после? Колкото и добре да сме опознали даден отминал период, ние трябва да направим и следващата крачка – да приложим тези знания в сегашния контекст. Именно това е и основната цел, която си поставям в тази книга. Тоест искам не просто да представя основните идеи в трактатите, свързвани с Лаодзъ 老子, Джуандзъ 莊子 и Лиедзъ 列子, но и да ги интерпретирам чрез понятия и представи от собственото ни съвремие, използвайки възможно най-точни преводи на оригиналните текстове, т.е. без обичайните перифрази и ненужни поетизации, следвайки принципите на блестящия преводач Артър Уейли^A (макар и с известни уговорки).

Очевидно е, че дължа огромна благодарност на Джоузеф Нийдам и неговия научен институт в Кеймбридж, подготвил многотомната *Science and Civilization in China* (1954–) и макар да не приемам всяко нейно слово като глас Божий, тя по мое мнение си остава най-значимото историческо изследване на нашето време. Нийдам притежава дарбата да представя богато документирани научни данни достъпно и увлекателно, сякаш четем роман. Благодарение на книгите му, а и на личните си срещи с него аз успях да доразвия и собствените си разбирания за Дао. Нийдам е наясно и с това, че писането на историческо, фи-

^A Артър Дейвид Уейли (1889–1966) е английски синолог, превел *Даодъдзин*, Конфуций, „Пътешествие на запад“, но и много класически японски текстове. Автор на една от първите европейски студии върху китайската живопис. – Б.пр.

лософско, а и на всяко друго научно изследване е на практика колективен труд и действията на самия учен напомнят по-скоро дирижиране на оркестър, отколкото соло изява. Уви, повечето синолози – особено американските – са склонни към педантизъм и ожесточени взаимни нападки. За разлика от тях Нийдам винаги е проявявал великодушие, без да жертва собствените си принципи. Затова ще се постарая да покажа на следващите страници как основните идеи на Дао съвместяват (и помиряват) в себе си социално и индивидуално, порядък и спонтанност, както и единство и многообразие.

Най-общо казано: нямах намерение да ви предложа някое популярно, но и статистическо достоверно изследване на начините, по които китайците са възприемали през различните епохи даоския светоглед. Подобни начинания бесспорно имат място в културната антропология, но аз лично проявявам по-голям интерес към друго – как тези древни текстове докосват струните на собствените ми мисли, настроени, разбира се, в тоналността на западната култура. В никакъв случай не пренебрегвам пунктуално точната информация – Буквата, но нека заява отсега, че обект на моето изследване ще е Духът и по-точно реалното преживяване на този светоглед, изразяващ се в следването на Дао.

А.У.

Някои

ПРЕДВАРИТЕЛНИ ОБЯСНЕНИЯ

ЗА БИБЛИОГРАФИЯТА

За да се избегнат прекалено многото и пространни бележки под линия, библиографските отпратки към западни източници съдържат само името на автора и поредния номер на неговия труд, например Н. А. Jiles (1) или Legge (2), а пълните им описания са дадени в библиографията в края на книгата. В нея има и специален раздел за оригиналните китайски текстове, като отпратките към тях се дават в английската транскрипция [на Уейд-Джайлс], например *Chuang-Tzu* 12. Китайските йероглифи за по-кратките думи и изрази са отпечатани в полетата на страниците, където транскрибираните им форми^А се появяват за пръв път в текста. Калиграфските варианти на повечето цитати от китайски източници са дадени на с. 94–111 и с. 142–147. В Глава I съм се постарал да обясня защо отдавам такова значение на самите йероглифи. Надявам се, че моите разяснения ще бъдат от полза и на читателите, които са далеч от академичните среди.

^А В самия текст, разбира се, се придържахме към нормите, приети в българската синология. – Б.пр.

ЗА ПРЕВОДИТЕ ОТ КИТАЙСКИ

ТУК ТРЯБВА ДА ПРИЗНАЯ НА ЧИТАТЕЛЯ, ЧЕ АЗ НЕ СЪМ ТОЛКОВА ВЕЩ ПОЗНАВАЧ НА КИТАЙСКИЯ КАТО ДЖАЙЛС, УЕЙЛИ, ДЕМИВИЛ, ХУРВИЦ, БОУД, УОТСЪН И НИЙДАМ, ДА НЕ СПОМЕНАВАМ БЛЕСТЯЩИТЕ *китайски* познавачи на английския от ранга на Ху Шъ и Лин Ютан. Но пък смея да твърдя, че разбирам основните принципи на даоизма много по-задълбочено от някои учени, чийто интерес към темата е тясно филологически. Когато цитирам чужд превод, в отпратката това е посочено като: „tr. Lin Yu-tang (1)“. Ако съм сравнил въпросния превод с още някои и съм внесъл свои корекции, отпратката ще гласи: „tr. Watson (1), mod. auct.“. А когато е изцяло мой, преводът ще е идентифициран като „tr. auct.“. Някой може би ще ме упрекне в излишна сантиментална привързаност към тези „латинизми“ (наред с далеч по-познатите *ibid.*, [*sic*], *q.v.*, *et sec.* или *e.g.*), но те присъстват във всеки стандартен речник на чуждите думи, така че не е нужно да се впускам в разяснения.

ЗА ТРАНСКРИПЦИЯТА

НА ТОЗИ ЕТАП ВСЕ ОЩЕ НЕ РАЗПОЛАГАМЕ С НАПЪЛНО УДОВЛЕТВОРИТЕЛЕН НАЧИН ЗА ТРАНСКРИБИРАНЕ НА КИТАЙСКИТЕ, А И НА ЯПОНСКИТЕ РЕАЛИИ. Едно толкова важно понятие се изписва [на запад] като *тао* 道, а в Пекин ще го произнесат като *дао*, в Кантон – като *тоу* и в Токио – като *до*. Но ако аз реша да използвам някоя от тези форми вместо *тао*, най-вероятно ще ме обвинят във фриволност и незачитане на утвърдените норми в британската, американската и европейската (в по-голямата ѝ част) литература за Китай. Проблемът е, че също толкова често се среща и транскрипцията *т'ао* (произнасяна в Пекин като „тао“), но в зависимост от интонацията и контекста въпросната реалия може да означава: „желая“, „прося“, „досаждам“, „побягвам“, „съмнявам се“, „разчиствам“, „вълна“ (и „заливам“), „ножница“, „праскова“, „връв“ (и „завързвам“, оттам и „женитба“), „вид барабан“, „кера-

мична пещ“, „парче дърво“ (а и „дървена глава“), „наказвам“, „изтребвам“, а също „прибой“, че даже и „опаковка“. Не бързайте с обвиненията в ирационалност, а просто си припомнете колко значения има английското *jack*, при това в случая интонацията няма съществено значение. Затова пък в китайския на всяко от различните значения на *tao* отговаря и различен йероглиф.

В англоезичния свят най-популярна е системата Уейд-Джайлс, чиито основни правила ще обясня по-долу, защото и аз ще я използвам (въпреки недостатъците ѝ) в тази книга.^A Непосветените англоезични едва ли ще се сетят как да я произнасят. Когато ме обземе палаво злонаравие, дори си мисля, че уважаемите професори Хърбърт Джайлс и Томас Уейд са я създали с една-единствена цел – да издигнат стена между необразованите невежи и истинските учени. Има и „алтернативи“, например нелепиците, сътворени от преподобния проф. Джеймс Лег, който предлагаше името Джуандзъ да се изписва като Kwang-~~Ze~~. Бедата е, че подобни „транскрипции“ изискват и специален шрифт, а ако ще търсим причудливи знаци за китайските реалии, най-добре да използваме самите китайски йероглифи. По едно време сериозно се замислих дали да не използвам друг вариант, да кажем ревизията, която Нийдам прави на системата Уейд-Джайлс. Тук *T'ao* е заменено с **Thao**, а *Ch'ang* с **Chhang**, но скоро стигнах до извода, че апострофите са по-приемливи, включително и естетически от двойното *h*, което дори не подсказва реалната разлика – предлаганото от Уейд и Джайлс *Chang* звучи на китайски като **Джан**, а *Ch'ang* се произнася... **чан**. Пълна галиматия! А ако отидете в китайския квартал на Сан Франсиско, ще чуете, че това *Feng*, което Уейд и Джайлс предлагат, всъщност звучи като **Фън**, а *Wang* си е Уан (с носов финал, но определено не като английското *whang*). От друга страна, името на популярния ресторант

^A Ние, разбира се, ще спестим тези дилеми на читателя (освен в библиографските отправки) и ще спазваме правилата, приети в българската синология – вж. и приложенията, както и цитираната там статия на София Катъррова и Джан Сунфън. – Б.пр.

„Woeу Louу Goeу“, произнасяно от много американци като „Уи-Луи-Гуи“, всъщност е „Уой Лоу Гоу“.

Проблемът с транскрипцията достигна нови и още по-комични висоти след Втората световна война, когато японското правителство реши да въведе своя система за транскрибиране – *ромаиджи*, т.е. една тяхна си „латиница“, в която добре познатото Фуджи (*Fuji*) стана *Huzi*, а принц Чичибу (*Chichibu*) бе прекръстен на... *Titibu*. Обяснението бе, че новата система е за *всички*, които ползват латиница, не само за англоезичните. Но създателите ѝ не бяха отчели някои прости факти, а именно че германците ще произнасят името на онзи величав вулкан като... Уци, а англосаксонците ще си правят непристойни каламбури с Негово височество, защото това Тити ще им звучи като „дицльо“. За обща радост, японците се отказаха от тази странна реформа, но и много американци продължиха да наричат градовете Киото и Хаконе „Кайотоу“ и „Хакоун“. Но да видите само какви усложнения възникват, когато учените се опитват да транскрибират на латиница и езици като тибетския или санскритския, които не използват йероглифи, а си имат *азбуки*. Това обаче не пречи на нашите академични светила да измислят колкото се може по-сложни варианти, сякаш нарочно да ни затрудняват. Ако реша например да спомена и бог Кришна, ще трябва да търся едни поспециални диакритични знаци (*Kṛṣṇa*), но кому е нужно това?! Те няма да говорят нищо на хората, освен на „шепа избрани“...^A

Както в някои икономики богатите стават все по-богати, а бедните – все по-бедни, така и в свръспециализираните дисци-

^A Можех да прибегна и до онези гротескни знаци, известни като „Международни фонетични символи“, които Робърт Форест е използвал в първото издание на своя труд за китайския език, но тогава никой нормален читател нямаше да разбере абсолютно нищо. Проблемът с транскрипцията е наистина неразрешим. Спомням си, че като малък се опитвах да опиша всичко, което знам, но по такъв начин, че да бъде разбираемо и за хората, които ще живеят след хиляди години. Тогава обаче се сетих, че ще трябва да направя и специална таблица с произношението на измислените от мен графични знаци, а за целта се налагаше да използвам *същата* азбука, която се опитвах да избегна!... – Б.а.

плини на съвременната наука образованите стават все по-образовани, а невежите – все по-невежи и в един момент двете класи просто няма да могат да общуват помежду си. Винаги съм се стремял да прокарам мостове над тази бездна, затова сега ще разкрия пред „непосветените“ някои тайни на системата Уейд-Джайлс. Става дума, разбира се, за съвременния китайски книжовен език, наричан на запад „мандарин“, а в самия Китай – *пунхуа* 官話, т.е. „всеобщ език“.

КАК ДА ЧЕТЕМ ЗНАЦИТЕ НА УЕЙД-ДЖАЙЛС (НЯКОИ НАЙ-ОБЩИ УКАЗАНИЯ)^А

ПРИДИХАТЕЛНИТЕ СЪГЛАСНИ, ОТБЕЛЯЗВАНИ С **P', T' K' И ts'** [пинин – *p, t, k, c*] се четат като нашите *n, m, k* и *ц*. По-особен е случаят с означението **ch'**, което се чете като *ч* [в срички като *ch'a, ch'an, ch'e* или *ch'ou* и в пинин се отбелязва с **ch**], но в други случаи – като *ц* [например в *ch'in, ch'iu* или *ch'üeh* и в пинин се отбелязва с *q*].

Непридихателните съгласни, означени с **p, t, k, ch** и **tz** [пинин – *b, d, g, zh* и *z*] се четат като нашите фонемни *б, д, г, дж* и *дз*.

Беззвучната **hs** [пинин – *x*] звучи най-близо до нашето *с*, но без съскане и шушкане.

Звучната **j** е нещо средно между *ж* и „мързеливо“ *p* [което обяснява и обозначението *й* в пинин с **r**].

Гласните обикновено са с „италиански“ стойности, но окончанията **-eh** и **-ih** звучат като нашето *ъ*.

Дифтонгът **üe** (например в *Yüeh*) звучи като *юе* [пинин – *уие*]. Често срещаните **ai, ei** и **ui** звучат като *ай, ей* и *уй*, макар и

^А За удобство на читателя ще дадем (в квадратни скоби) и техните съответствия в пинин, т.е. официалната фонетична система за транскрибиране на латиница на китайските реалии, която през 1982 г. е приета и от ИСО като *международен стандарт*. Вж. и двете таблици, приложени в края на книгата. – Б.пр.

последният да е по-скоро *-уей* (като в *sway*). Съчетанието *-ieh* се чете като *ие* [**Lieh** Tzu = Лиедзъ].

Носовите финали *-н* и *-ng* (като в *wan* и *wang*) съответстват на нашето *н*, но второто звучи доста по-носово.

КРАТЪК ИСТОРИЧЕСКИ ОЧЕРК

СРАВНИТЕЛНО ДОСКОРО В НАУКАТА СЕ СМЯТАШЕ, ЧЕ Лаодзъ, наричан още Лао Дан и Ли Ър, е историческа личност, живяла по времето на Конфуций (Кунфудзъ 孔夫子), т.е. някъде през *-VI* и началото на *-V* в. (Според китайската традиция Конфуций е живял от *-552* до *-479* г.) Някои превеждат името Лаодзъ [= „Старият мъдрец“] и като „Старото момче“, позовавайки се на една популярна легенда, че се бил родил с бели коси. Самата датировка се основава на един доста спорен пасаж в хрониките на Съма Циен (живял от *-145* до *-79* г.), според който Лаодзъ завеждал държавния архив в столицата Луоян, където го посетил и Конфуций (през *-517* г.). Ето как протекла и срещата им (по превода на Джеймс Лег):

Ли (т.е. Лаодзъ) казал на Кун (Конфуций): „Ти говориш за разни мъртъвци, чиито кости са изтлели на прах и са останали само техните думи. Има обаче и друго: ако пред възвисения се открие възможност, той се издига високо [и в обществото], а ако времето е против него, се оттегля по силата на обстоятелствата. Чувал съм също, че добрият търговец, колкото и богатства да е натрупал, се държи скромно, сякаш е бедняк, а мъдрият, колкото и достойнства да притежава, се държи пред околните като глупак. Така че преглътни гордостта и многобройните си желания, преодолей надменността и своенравието. Нямам какво друго да ти кажа.“

След тази среща Конфуций отронил пред учениците си това: Знаем, че птицата лети, рибата плува и животното бяга. Ала на бягащата твар можеш да заложиш капан, плуващата – да уло-

виш с въдица, а лелящата – да улучиш със стрела. Знам, че освен тях има и дракони, но не знам как те яхват вятъра и се възнасят през облаците в небесата. Днес видях Лаодзъ и мога да го сравня единствено с дракон.^A

Ето и коментарът на Съма Циен:

Лаодзъ усвоявал Дао и неговите достойнства [т.е. *дъ*], но основната му цел била да остане скрит и незнаен [за света]. Прекарал дълго време в столицата на Джоу, но като видял царящата там поквара, си тръгнал и така стигнал до северозападните порти на царството. Инси, стражът на границата [т.е. началникът на заставата] му рекъл: „Вие явно няма да се връщате повече, затова ще Ви помоля да запишете мислите си в книга.“ Тогава Лаодзъ написал [за него] книга в две части, съдържаща към 5000 йероглифа, където изложил своите възгледи за Дао и *дъ*, а след това си тръгнал и повече нищо не се чуло за него. Лаодзъ бил наистина съвършен и възвишен човек, но предпочел да остане в сянка.^B

В по-ново време някои китайски, японски и европейски учени успяха – с помощта на щателната текстова критика – да постигнат и известен консенсус за това, че въпросният труд на Лаодзъ, *Даодъдзин* 道德經, всъщност е сборник от по-стари даоски сентенции, дело на поне трима различни съставители, който се е появил най-рано през – IV в., т.е. по-скоро по времето на Джуандзъ (който пък според Фън Йоулан е живял някъде между –369 и –286 г.)^C. Но като знам до какви противоречиви изводи стига текстовата критика на Новия завет, това развенчаване на Лаодзъ и обявяването му за „легендарна фигура“ буди у мен и доста сериозни съмнения. Истината е, че още в края на XIX в.

^A Този епизод е описан и в *Джуандзъ* 14. – Б.пр.

^B *Shih Chi* [Шъ чи], tr. Legge (1), pp. 80–81. – Б.а.

^C Fung Yu-lan (2), p. 104. За повече подробности относно тези дати – вж. Creel (1), chs. 1 и 4. – Б.а.

сред учените от западната традиция, включително и немалко техни китайски и японски колеги, се наложи една трайна тенденция – да се подлага на съмнение историчността на т.нар. легендарни фигури от древността, особено ако става дума за религиозни и духовни лидери. Ще ни трябва доста време да разберем дали тези съмнения се дължат на модни увлечения или заблуди, или са плод на задълбочени *честни* изследвания. За да угодят на професорите, много обещаващи аспиранти усвояват (поне формално) този жлъчен скептицизъм и аурата на „научната обективност“, за да са сигурни, че няма да имат проблеми с дисертациите си. Но при това „гледане под лупа“ човек се чуди дали педантът не пропуска детайли, забележими и с невъоръжено око.

Според мен *Даодъдзин* очевидно е дело на един автор, въпреки някои незначителни интерполации, а и несъответствия – реални или привидни, – които ще открием при почти всеки философ. Лаконичният, афористичен и енигматичен стил на Лаодзъ доминира в цялата книга, също толкова настойчив е и самият ритъм на аргументацията му: „Дао е такава и такава, ето защо мъдрецът трябва да се държи по този и този начин.“ Затова пък трактатът *Джуандзъ* звучи напълно различно – той е обстоятелствен, наративен, полемичен и същевременно толкова хумористичен, че на моменти се превиваме от смях, затова и когато сравняваме естетическите достойнства на двете творби, в съзнанието ни изплуват две доста различни, но отстояващи сходни убеждения личности. Това, което знаем за древнокитайската история и литература, не ни дава основания за някакви по-категорични изводи (особено по щекотливата тема за „авторството“), а и едва ли някога ще успеем да разрешим тези проблеми.

Но пък датировката на *Джуандзъ* (или *Джуан Джоу*) никога не е предизвиквала особени спорове. Общо взето, и традиционалистите, и модерните учени са съгласни, че е живял през –IV в. Отношението му към Лаодзъ е като на Павел към Исус с тази разлика, че апостолът никога не цитира самия Исус, докато *Джуандзъ* често се позовава на своя именит предшественик. В своя превод на *Даодъдзин* Лин Ютан дава след всяка глава и об-

ширни цитати от Джуандзъ (като своеобразни коментари), за да видим как вторият доразвива и обогатява лапидарните размисли на своя учител.

Много спорове обаче буди датировката на трактата *Лиедзъ*. Традицията го свързва с –III в., но в него се долавят и будистки влияния, което подсказва, че се е появил в началото на християнската ера, +I или +II в. *Лиедзъ* е и крайно критичен към онова, което Крийл нарича *сиен* (山)-даоизъм като нещо различно от „съзерцателния“ даоизъм. Последователите на първия се стремят към безсмъртие [или по-скоро дълголетие] и свръхестествени сили, постигани чрез някои „гимнософистки“, т.е. йогистки практики, появили се и сред даосите през –II и –I в. Самото понятие *сиен* се превежда като „безсмъртен“. Това е човек, пречистил плътта си от тленното с различни дихателни техники, диети, дроги, а и някои по-специфични упражнения (вкл. и т.нар. „въздържане от еякулация“), доста напомнящи тези от тантристката йога. Според популярната формула, когато кожата му остарее и се сбръчка, той я свлича „като змия“, а отдолу се показва красиво момчешко тяло.^A

Книгата *Хуайнандзъ* 淮南子, която също има отношение към *сиен*-даоизма, е писана по поръчка на принца на Хуайнан. Става дума за един родственик и васал на император У [Хан Уди], на име Лиу Ан, а това ни позволява да дадем относително точна дата на написването ѝ, някъде около –120 г. За нея Крийл казва следното:

Трактатът *Хуайнандзъ*, писан от различни учени под неговия патронаж, е една еkleктична, но несъмнено даоистка творба. Съдържа и доста описания на техники за постигане на безсмъртието, но поне аз не откривам някъде да ги препоръчва. Тъкмо

^A Вж. Needham (1), vol. 2, p. 422 et illum. Идеята тук очевидно е свързана с будистката представа за трансформация (санскр. *нирмана*, кит. *хуа* 化), но тъй като не съм попадал на този мотив („змийското съблекло“) в индийската и тибетската иконография, допускам, че е възникнал в рамките на споменатия *сиен*-даоизъм. – Б.а.

напротив, тук постоянно се повтаря, че животът и смъртта са „едно и също“ и не бива нито да се стремим, нито да се боим от тях. Тук например се осмиват дихателните техники и гимнастическите упражнения, които би трябвало да даряват с вечен живот тялото, но всъщност само объркват съзнанието.^A

Така че фокусът на тази книга пада не върху *сиен-*, а върху „съзерцателния“ даоизъм. Не познавам достатъчно първия, за да давам по-изчерпателни обяснения, а и обективни оценки. А и моят интерес е насочен към онова, което в будизма се нарича Път на мъдростта (*праджна*), а не към Пътя на „силата“ (*сиддхи*), защото едно подобно безкрайно разширяване на нашите способности и практически методи в крайна сметка се оказва мираж. Според мен този, който постига безсмъртието и контрола над всичко, което му се случва, се обрича на вечна скука, тъй като заживява в свят без тайни и изненади.

^A Creel (1), p. 19. – Б.а.

ΔΑΟ
ΝΑ ΒΟΔΑΤΑ

ГЛАВА I.

КИТАЙСКИЯТ ПИСМЕН ЕЗИК

„Една картинка
струва колкото
хиляда думи.“ Неслучайно
цитират толкова често тази
китайска пословица, защото
обикновено е по-лесно да *пока-
жеш* нещо, отколкото да го разкажеш.

Както е известно, китайската писмена
култура е уникална и с това, че не използва азбука,
а едни по-особени идеограми, наричани йероглифи, които пър-
воначално са били тъкмо картинки и конвенционални знаци. С
хода на времето тези семпли пиктограми, драскани върху кост
или бамбук, се превръщат в по-сложни изображения, изписва-
ни с четка върху коприна или хартия, но някои от тях запазват
поразителна прилика със своите по-примитивни форми, а и с
онова, което някога са обозначавали. Междувременно броят им
непрестанно е растял, както и степента на абстракция.

Повечето хора на запад (които много държат на *буквалност-
та*), но и някои китайци смятат, че тази форма на писменост е не-

допустимо сложна, анахронична и неефективна. В по-ново време се заговори и за „рационализиране“ на китайския с въвеждането на по-опростени писмени знаци от типа на японските *хирагана* и *катакана*.^А Според мен това би имало катастрофален ефект.

Ние като че ли забравяме, че „азбучните“ (или „буквалистични“) народи и сега използват достатъчно много идеограми. Те присъстват най-осезателно на международните летища и магистрала, а значенията им са очевидни за всеки, независимо от родния му език. Таблица 1 съдържа някои от най-популярните западни идеограми, а в Таблица 2 ще откриете и указания как да съставяте изречения с тях. Дайте простор на въображението си и сами ще се убедите, че от такива изображения е възможно да се състави и един богат *визуален* език, който – с известни усилия – ще бъде разбираем за почти всеки, без да му се налага да научава нов *говорим* език. (А ако толкова държи да го артикулира, може да използва своя роден език.) Разбира се, ще е нужно доста време, за да възникне и литература на този език, а той да се развие до такава степен, че да изразява и по-фините нюанси на мислите и чувствата. Но компютрите могат да ни улеснят в това отношение, а както ще видим в Табл. 2, тези идеограми са способни да изразяват и по-сложни отношения или конфигурации (*гецалти*), и то доста по-бързо от дългите, еднообразни и верижно разположени буквени изречения. Така е, защото е достатъчен само един поглед, за да извлечеш много повече данни от една идеограма, а и самата информация ще заема много по-малко място, отколкото ако е изразена чрез стандартната линейно-последователна азбучна писменост (да не говорим, че трябва и да говориш

^А И двете системи се състоят от крайно опростени йероглифи, първите – изписани курсивно, а вторите – печатно, за да обозначават сричките в говоримия японски. Писменият език съвместява тези сричкови азбуки с класическите китайски идеограми (наричани *кандзи*), за да може, наред с всичко останало, сказуемите да се спрягат, а съществителните да се скланят. Мисля си обаче, че повечето хора на запад ще се съгласят с мен поне за това – че четенето на японски е по-трудно от това на китайски, защото тук трябва да *говориш* езика, за да можеш и да го четеш. – Б.а.